

II. STUDII, ARTICOLE, OPINII

REZERVA SOȚULUI SUPRAVIEȚUITOR (PARTEA I)¹

Ioana NICOLAE

Universitatea Transilvania din Brașov
Facultatea de Drept

Abstract

*This study aims to analyze the succession reserve of the **surviving spouse**, presenting the amount of the succession reserve of the **surviving spouse**, as well as imputation of the surviving spouse's succession reserve. The second part of the study will analyze the special available quota of the surviving spouse and the sanction in case of exceeding the special available quota of the surviving spouse.*

Keywords: *inheritance, succession reserve, reserved heirs, surviving spouse.*

1. Cuantumul rezervei succesoriale a soțului supraviețuitor

Înainte de a analiza cuantumul rezervei succesoriale convenite soțului supraviețuitor, se impune a preciza că, în dreptul românesc, calitatea de moștenitor rezervatar a soțului supraviețuitor nu a fost recunoscută dintotdeauna. Drepturile sale, în calitatea de moștenitor rezervatar, au fost consacrate prin Legea nr. 319/1944. Anterior acestei legi, soțul supraviețuitor nu avea calitatea de moștenitor rezervatar.

În actuala configurație a Codului civil, rezerva succesorală a soțului supraviețuitor, ca, de altfel, a oricărui moștenitor rezervatar, este de jumătate din cota succesorală care, în absența liberalităților sau dezmoștenirilor, i s-ar fi convenit ca moștenitor legal. În alte cuvinte, rezerva convenită soțului supraviețuitor va fi diferită, în funcție de clasa de moștenitori cu care acesta vine în concurs la moștenirea defunctului. Este de precizat că rezerva soțului supraviețuitor este aceeași ca

---

¹ Prezenta parte reprezintă o dezvoltare și adăugire la materialul publicat anterior în lucrarea intitulată *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.

în vechiul Cod civil, diferența față de vechiul Cod civil fiind aceea că acest criteriu de determinare a fost extins și în privința modului în care se determină rezerva tuturor moștenitorilor rezervatari.

La stabilirea rezervei soțului supraviețuitor se iau în calcul numai moștenitorii care vin efectiv la moștenire în concurs cu acesta. Astfel, nu vor fi luați în calcul moștenitorii renunțatori, însă în cazul concursului cu moștenitori nedemni sau dezmoșteniți, dacă aceștia au descendenți care vin la moștenire prin reprezentare, ei vor fi luați în calcul. Astfel, dacă defunctul, pe lângă soțul supraviețuitor, lasă o fiică renunțătoare și un fiu nedemn care are la rândul său un fiu, fiica renunțătoare nu va fi luată în calcul, ci numai nepotul de fiu nedemn care va veni la moștenire ca efect al reprezentării.

Așa fiind, rezerva succesorală a soțului supraviețuitor este de:

- $1/8$ ($1/2$ din $1/4=1/8$) din moștenire, atunci când vine în concurs cu descendenții la moștenirea defunctului, indiferent de numărul acestora și de gradul de rudenie cu defunctul. Astfel, dacă soțul supraviețuitor dezmoștenit vine în concurs cu un nepot al defunctului, acesta va culege $1/8$ din moștenire, iar nepotul restul de $7/8$;

- $1/6$ ($1/2$ din $1/3=1/6$) din moștenire, atunci când vine în concurs cu ascendenții privilegiați și cu colateralii privilegiați, indiferent de numărul acestora. Astfel, dacă soțul supraviețuitor vine în concurs cu mama și cu sora defunctului, ambele instituite legatate universale, acesta va culege $1/6$ din moștenire, restul de $5/6$ urmând a se împărți între legatate;

- $1/4$ ($1/2$ din $1/2=1/4$) din moștenire, dacă vine în concurs numai cu ascendenți privilegiați sau numai cu colaterali privilegiați, indiferent de numărul acestora. Astfel, dacă soțul supraviețuitor dezmoștenit vine în concurs cu fratele sau cu tatăl defunctului, acesta va culege $1/4$ din moștenire, iar restul de $3/4$ va reveni ascendentului privilegiat sau colateralului privilegiat cu care vine în concurs;

- $3/8$ ($1/2$ din $3/4=3/8$) din moștenire, dacă vine în concurs cu ascendenți ordinari sau cu colaterali ordinari, indiferent de numărul acestora. Astfel, dacă soțul supraviețuitor vine în concurs cu un văr primar al defunctului instituit legatar universal, acesta va culege $3/8$ din moștenire, iar restul de $5/8$ va reveni legatarului universal (colateralului ordinar);

- $1/2$ ($1/2$ din $1=1/2$) din moștenire, dacă nu există moștenitori legali din cele patru clase de moștenitori, existând doar legatari.

Este de menționat faptul că soțul supraviețuitor este moștenitor rezervatar doar în privința părții cuvenite acestuia din moștenirea legală, în concurs cu cele patru clase de moștenitori legali (art. 971 și 972 C. civ.), nu și în privința dreptului special de moștenire vizând mobilierul și obiectele de uz casnic (art. 974 C. civ.), precum și în privința dreptului de abitație asupra casei de locuit (art. 973 C. civ.). Aceste drepturi speciale de moștenire ale soțului supraviețuitor pot fi înlăturate

prin voința defunctului, cu singura condiție ca actele cu titlu gratuit să nu aducă atingere rezervei legale a soțului supraviețuitor, întrucât rezerva soțului supraviețuitor se calculează prin raportare la întreaga moștenire a defunctului, deci inclusiv în privința mobilierului, obiectelor de uz casnic și casei de locuit. Dacă defunctul nu a făcut acte de dispoziție în privința acestora, iar soțul supraviețuitor nu vine în concurs cu descendenții, mobilierul și obiectele de uz casnic vor reveni acestuia în integralitate.

O problemă delicată care poate interveni în practică este cea legată de concursul soțului supraviețuitor cu un moștenitor legal gratificat de defunct, caz în care trebuie distins cu privire la rezerva acestuia. Pentru a clarifica acest aspect este de menționat că interesează opțiunea succesorală a moștenitorului legal gratificat de defunct. Potrivit art. 1102 C. civ., „moștenitorul care, în baza legii sau a testamentului, cumulează mai multe vocații la moștenire are, pentru fiecare dintre ele, un drept de opțiune distinct.

Legatarul chemat la moștenire și ca moștenitor legal își va putea exercita opțiunea în oricare dintre aceste calități. Dacă, deși nu a fost încălcată rezerva, din testament rezultă că defunctul a dorit să diminueze cota ce i s-ar fi cuvenit legatarului ca moștenitor legal, acesta din urmă poate opta doar ca legatar”.

De asemenea, potrivit art. 971 C. civ., soțul supraviețuitor vine la moștenirea defunctului în concurs cu oricare din clasele de moștenitori, iar în absența acestora sau dacă niciuna dintre ele nu vrea ori nu poate să vină la moștenire, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire.

Într-o primă ipoteză, dacă moștenitorul legal gratificat de defunct renunță la calitatea de legatar, cota de rezervă a soțului supraviețuitor nu este în niciun fel influențată.

Într-o a doua ipoteză, moștenitorul legal gratificat de defunct, acceptă atât moștenirea legală, cât și pe cea testamentară. În acest caz, cota de rezervă cuvenită soțului supraviețuitor se va calcula în funcție de clasa de moștenitori din care face parte moștenitorul legal gratificat prin raportare la prevederile art. 972 alin. (1) lit. a)-d) și ale art. 1088 C. civ. Astfel, dacă soțul supraviețuitor vine în concurs cu un fiu instituit legatar universal, care acceptă atât moștenirea legală cât și cea testamentară, rezerva soțului supraviețuitor va fi de 1/8.

Cea de-a treia ipoteză este ca moștenitorul legal gratificat de defunct să renunțe la moștenirea legală, acceptând doar moștenirea testamentară a defunctului. Urmează să stabilim dacă renunțarea la moștenirea legală a moștenitorului gratificat va influența cota de rezervă a soțului supraviețuitor.

Vom avea în vedere următorul exemplu: descendentul defunctului care a fost gratificat prin testament cu un legat universal vine la moștenire în concurs cu soțul supraviețuitor, aceștia fiind singurii moștenitori legali ai defunctului. Descendentul renunță la moștenirea legală și acceptă doar moștenirea testamentară. Întrucât potrivit art. 1121 alin. (1) C. civ., „succesibilul care renunță este considerat

că nu a fost niciodată moștenitor”, aceasta înseamnă că fiul este străin de moștenirea legală a defunctului. Textul art. 972 alin. (1) lit. a) C. civ., instituit în materia moștenirii legale, stabilește cota succesorală legală a soțului supraviețuitor de un sfert din moștenire, dacă vine în concurs cu descendenții defunctului, iar potrivit art. 971 alin. (2) C. civ., în absența persoanelor din cele patru clase de moștenitori sau dacă niciuna dintre ele nu vrea ori nu poate să vină la moștenire, soțul supraviețuitor culege întreaga moștenire. Renunțarea descendentului la moștenirea legală are consecința că în afara soțului supraviețuitor un alt moștenitor legal nu mai există. În concluzie, apreciem că renunțarea descendentului la moștenirea legală va face ca cota legală a soțului supraviețuitor să fie reprezentată de întreaga moștenire, rezerva acestuia fiind astfel de $1/2$ ($1/2$ din $1=1/2$), potrivit art. 971 alin. (2) C. civ. În acest caz legatul universal făcut descendentului va fi de $1/2$ din moștenire, deci acesta va prelua mai puțin decât cota sa legală de $3/4$ care i s-ar fi cuvenit dacă accepta moștenirea legală. Dacă descendentul acceptă ambele moșteniri, rezerva soțului supraviețuitor va fi de $1/8$ ($1/2$ din $1/4=1/8$), potrivit art. 972 alin. (1) lit. a) raportat la art. 1088 C. civ., iar descendentul va prelua $7/8$ din moștenire.

Dacă, luând ca model exemplul anterior, în care descendentul gratificat cu un legat universal, renunță la moștenirea legală și o acceptă doar pe cea testamentară, vine în concurs la moștenire cu soțul supraviețuitor și în plus cu ascendenții privilegiați ai defunctului, vom stabili cota soțului supraviețuitor ca și cum acesta vine în concurs doar cu ascendenții privilegiați, potrivit art. 972 alin. (1) lit. c) C. civ. aceasta fiind de $1/2$ din moștenire, iar rezerva de $1/4$. Cota de $1/2$ din moștenire se împarte, în mod egal, între ascendenții privilegiați, iar legatarul va primi $1/4$ din moștenire.

La fel, dacă soțul supraviețuitor vine în concurs cu un ascendent privilegiat (unica rudă a defunctului), instituit legatar universal, care renunță la moștenirea legală, dar o acceptă pe cea testamentară, rezerva soțului supraviețuitor nu va fi $1/4$, ci de $1/2$, iar legatarul universal va primi restul de $1/2$ din moștenire.

Analizăm și ipoteza în care la moștenire vine soțul supraviețuitor împreună cu ascendenții privilegiați și colateralii privilegiați, dar defunctul a făcut și liberalități. Dacă se instituie un legatar universal, iar colateralul privilegiat este în acest fel exheredat, la determinarea cuantumului rezervei soțului supraviețuitor aceștia nu vor fi luați în calcul. Spre exemplu, dacă la deschiderea moștenirii defunctul are ca moștenitori pe soțul supraviețuitor, un ascendent privilegiat, un colateral privilegiat și un legatar universal, vom calcula rezerva soțului supraviețuitor ca fiind $1/4$ ($1/2$ din cota ce i se cuvine în concurs cu ascendenții privilegiați, adică $1/2$ din $1/2$), rezerva ascendentului privilegiat va fi de $1/4$ ($1/2$ din cota sa legală în concurs cu soțul supraviețuitor), colateralul privilegiat nu va primi nimic, fiind dezmoștenit, iar legatarul universal culege $1/2$ din moștenire, adică cota disponibilă.

Dacă însă legatul făcut de defunct nu este universal, ci cu titlu universal sau cu titlu particular, înseamnă că colateralul privilegiat va culege o parte din moștenire în calitate de moștenitor legal, ceea ce înseamnă că el va fi luat în calcul la stabilirea cuantumului rezervei soțului supraviețuitor. Situația se va prezenta astfel rezerva soțului supraviețuitor este de $1/6$ (calculată ca venind în concurs atât cu ascendenți privilegiați, cât și cu colaterali privilegiați), ascendentul privilegiat va prelua $1/12$, iar restul de $3/4$ din moștenire reprezintă coticitatea disponibilă a moștenirii care va reveni potrivit regulilor devoluțiunii legale soțului supraviețuitor, ascendentului privilegiat și colateralului privilegiat².

În concluzie, în stabilirea rezervei succesoriale a soțului supraviețuitor vom ține cont de moștenitorul legal gratificat doar dacă acesta acceptă moștenirea în ambele sale calități - de moștenitor legal și legatar. Dacă moștenitorul legal gratificat renunță atât la moștenirea legală, cât și la cea testamentară, precum și în cazul în care acesta renunță la calitatea de moștenitor legal, acceptând doar moștenirea testamentară vom ține seama de clasa subsecventă celui gratificat (sau doar de una din subclasele din clasa a II-a de moștenitori legali) în stabilirea rezervei soțului supraviețuitor, iar în lipsa moștenitorilor din cele patru clase, rezerva acestuia se va stabili potrivit art. 1088 raportat la art. 971 alin. (2) C. civ.

2. Imputarea rezervei succesoriale a soțului supraviețuitor

Rezerva succesorală este partea din bunurile moștenirii la care moștenitorii rezervatari au dreptul în virtutea legii, chiar împotriva voinței defunctului, manifestată prin liberalități ori dezmoșteniri, potrivit art. 1086 C. civ. Aceasta înseamnă că, rezerva succesorală fiind o parte din bunurile moștenirii, rezervele cuvenite moștenitorilor rezervatari se impută asupra întregii moștenirii.

Rezerva succesorală a soțului supraviețuitor se atribuie cu prioritate, ulterior fiind stabilite cotele de rezervă ale celorlalți moștenitori rezervatari cu care acesta vine în concurs. Astfel, dacă *de cuius* și-a instituit sora, legatar universal, iar la moștenirea legală vin în concurs soțul supraviețuitor, părinții și sora defunctului, în primul rând, se va atribui soțului supraviețuitor rezerva sa de $1/6$, apoi se atribuie celor doi părinți, cu titlu de rezervă, câte $1/12$ (în total $1/6$), iar restul de $2/3$ (coticitatea disponibilă) revine sorei defunctului.

3. Concluzii

Stabilirea rezervei succesoriale cuvenite soțului supraviețuitor se poate dovedi a ridica anumite probleme în practica notarială și cea judecătorească, date fiind

---

² J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016, p. 221.

anumite situații particulare. Am prezentat cu titlu de exemplu câteva astfel de situații pentru a înțelege modul concret de determinare a cuantumului rezervei cuvenite soțului supraviețuitor.

Bibliografie:

- G. Boroș, C.A. Angheliescu, I. Nicolae, *Fișe de drept civil*, ed. a 6-a, revizuită și adăugită, Ed. Hamangiu, București, 2021;
- J. Kocis, P. Vasilescu, *Drept civil. Succesiuni*, Ed. Hamangiu, București, 2016;
- I. Nicolae, *Devoluțiunea legală și testamentară a moștenirii*, Ed. Hamangiu, București, 2016.